

sposób ujęcia tematu przyczynił się do popularności traktatu w całej Europie. Na podstawie studium tego traktatu autor ustala, że pod koniec XIV i na początku XV wieku liturgia mszy św. w Polsce kształtem była zbliżona do czasów przed odnową liturgiczną Soboru Watykańskiego II.

Artykuł ks. Z. Zalewskiego to studium na temat *Święto Bożego Ciała w Polsce do wydania Rytuału Piotrowskiego (1631)*. Autor omawia w nim początki święta Bożego Ciała na Zachodzie Europy i w Polsce oraz jego formy liturgicznych obchodów.

Artykuł *Krzyż ołtarzowy w Kościele w Polsce* ks. W. Głowy omawia w świetle protokołów wizytacyjnych, inwentarzy kościołów, sfragistyki, ikonografii, czas pojawienia się krzyża ołtarzowego w kościele, jego miejsce, formy oraz przepisy prawne. Początkowo aż do wieku XI krzyż ołtarzowy umieszczany był poza ołtarzem, bowiem ten pojmovany był jako stół ofiarny. Krzyż wówczas zawieszano na perguli nad ołtarzem, albo ustawiano na szczycie cyborium (baldachim nad ołtarzem) względnie na stojaku obok ołtarza. Od wieku XI krzyże umieszczano na ołtarzu. W Polsce praktykę umieszczania krzyża na ołtarzu upowszechnił mszał rzymski Piusa V, a następnie *Epistola Pastoralis ad parochos* biskupa krakowskiego Bernarda Maciejewskiego przyjęta przez większość diecezji polskich.

O. P. Szczaniecki OSB w następnym artykule przedstawia studium na temat: *Ritus pacis w liturgii mszalnej na terenie Polski*. Autor zaznacza, że praca dotyczy liturgii pocałunku, którego podczas mszy udzielali sobie zarówno przedstawiciele kleru, jak i laikat w nawie kościoła.

Ostatni artykuł *Liturgia Dnia Zadusznego w Polsce do wydania Rytuału Piotrkowskiego (1631 r.) w świetle ksiąg liturgicznych* jest pióra ks. A. Labudy SVD. Autor stawia sobie na cel umówienie jednego z bardziej charakterystycznych przejawów troski o zmarłych jakim jest Dzień Zaduszny w jego aspekcie liturgicznym. Zdaniem autora, za inicjatora i propagatora Dnia Zadusznego należy uważać Odyłona (968—1048), opata Cluny, i w formie dziś nam znanej liturgia dnia ukształtowała się w tym środowisku klasztornym w wieku X. Obchód Dnia Zadusznego szybko przeszedł do liturgii innych zakonów, do liturgii diecezjalnej i rzymskiej. Na terenie polskim pierwszy ślad Dnia Zadusznego spotyka się w XII w. i jest to kalendarz Cystersów z Łądu.

Książkę zamyka wykaz prac magisterskich, licencjackich i doktorskich z dziejów liturgii w Polsce wykonanych na Seminarium Historii Kościoła Średniowieczu i Seminarium Historii Liturgii w KUL. Dotyczą one dziejów mszy św. liturgii sakramentalnej, kultu eucharystycznego, kultu świętych (m. in. polskich jak św. Stanisław Szczepanowski, św. Wojciech, św. Jan Kanty), obrzędów roku liturgicznego. Niektóre z tych prac zostały opublikowane drukiem w formie odrębnych pozycji książkowych oraz 19 artykułów na łamach 8 czasopism naukowych polskich i zagranicznych.

Dla pełnej satysfakcji czytelników należałoby tylko życzyć, aby następne tomy tej edycji seryjnej zawierały indeksy rzeczowe.

Pozycja ta stanowi cenny wkład pracy szkoły liturgicznej przy KUL do dorobku polskiej literatury naukowej z zakresu historii liturgii i jej teologii.

Olsztyn

KS. WŁADYSŁAW NOWAK

O. CZESŁAW KUDROŃ, CSSR, *Blżej nieba. Rozważania liturgiczne na dni świąteczne*, Warszawa 1973, stron 192.

Omawiana praca O. Cz. Kudronia zasługuje w wszech miar na uznanie. Jest ona, jak to zaznacza sam Autor (s. 5), zbiorem refleksji na tematy wysunięte przez nowy układ czytań mszalnych, w odniesieniu do uro-

czystości i świąt przypadających w ciągu całego roku kościelnego. Możemy więc w nich znaleźć bardzo bogaty materiał biblijno-homiletyczno-ascetyczny do przemówień i osobistych rozmyślań, a szczególnie do głoszonych wiernym homilii podczas odprawiania liturgii Mszy św. Ze względu na to ostatnie przeznaczenie można książkę tę uznać na niezmiernie pożyteczną dla kapłanów pracujących w duszpasterstwie.

Omówione w tej pracy poszczególne jednostki nie są homiliami w ścisłym tego słowa znaczeniu. Autor nie zabiega o to, by w nich dawać pełne i wyczerpujące omówienie czytań mszalnych, przypadających na jakąś uroczystość, lecz by w oparciu o nie przekazać jakąś naukę, ułatwiającą wierzącemu człowiekowi konkretnie religijne i Boże życie na codzień. Wychodząc z tych założeń, rozpoczyna zwykle swoje rozważanie od nawiązania do aktualnej sytuacji, by później przejść do analizy konkretnego tekstu biblijnego i zakończyć swoje wywody praktycznym życiowym wnioskiem. Ze względu na taką właśnie podjętą przez Autora metodę, jego rozważania są niezwykle praktyczne i bardzo związane z życiem. Autor tak prowadzi tok swych rozważań, aby w końcu dać odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu właśnie dziś przeczytane Słowo Boże jest obecnie aktualne i co daje współczesnemu człowiekowi. Można powiedzieć, że w tych rozważaniach Autor jest bardzo egzystencjalny i we właściwy sobie sposób oryginalny.

Rozważania są stosunkowo krótkie, ale może i dzięki temu jasne i przejrzyste. Po każdym rozważaniu Autor dodaje tekst własnej ułożonej przez siebie *Modlitwy Wiernych*, która jest bardzo ściśle zharmonizowana z tekstem czytań mszalnych i z napisanymi przez niego refleksjami.

Język i styl Autora jest bardzo jasny, potoczny. Z tej racji rozważania O. Cz. Kudronia czyta się z wielkim zainteresowaniem i wiele się z nich korzysta.

O. CZESŁAW KUDROŃ, CSSR, *Owoc Krzyża*, Warszawa 1974, stron 192.

Pracę niniejszą należy ocenić pozytywnie z wielu względów. Przede wszystkim jest ona jakimś konkretnym wprowadzaniem w życie dekretów i uchwał Soboru Watykańskiego II, na odcinku przybliżania wiernym nie tyle samego Pisma św., ile jego tekstów używanych w czytaniach liturgicznych omawianego przez Autora okresu roku liturgicznego.

O. Cz. Kudroń w omawianej obecnie pracy zajmuje się chyba najważniejszym okresem roku liturgicznego, bo okresem Wielkiego Postu i okresem Paschy, tj. niedzielami po Wielkanocy (od 1 do 7). Opracowane przez siebie homilie na poszczególne niedziele nazywa skromnie „szkicami”, choć w istocie rzeczy są to pełnowartościowe i treściwe kazania.

Zaletą tych kazań jest to, że omawiają one nie tylko teksty używane podczas czytań mszalnych na daną niedzielę, ale prawie każde nawiązuje do okresu liturgicznego, akcentując główną myśl danego okresu. I tak homilie do czytań w czasie Wielkiego Postu podkreślają stale rolę i znaczenie pokuty w życiu człowieka, konieczność pojednania się z Bogiem i potrzebę wewnętrznej odnowy. Są one jeszcze uzupełnione sześciu rozważaniami pasyjnymi (ss. 81—113), na temat „człowieka”, któremu najbardziej ta odnowa jest potrzebna. Można powiedzieć, że homilie z tego okresu stanowią jednolitą całość i mogą służyć jako bogaty materiał do nauk rekolekcyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem roli i znaczenia spowiedzi w życiu człowieka.

W drugiej części swej pracy Autor nadal jest wierny swoim głównym założeniom: przez wszystkie homilie, a jest ich trzy na każdą niedzielę (rok A, B, C), przewija się myśl o konieczności wewnętrzznego zjednoczenia się z Chrystusem Zmartwychwstałym, oraz o obowiązku życia na co dzień wyśłużoną nam przez Chrystusa łaską. I tu także można powiedzieć, że ho-